

# Hazareýler we Taliban

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 25 января, 2025

Hazareýler we Taliban HAZAREÝLER WE TALIBAN



Geçen anna günü (30.09.2022 ý.) Kabulyň bir raýony ýene gan kölüne çümdi.

Aglabasyny hazareý talyplarynyň düzen ýokary okuň jaýyna giriş ekzameniniň geçýän binasynda birnäçe talyp gurban boldy, ölenleriň sanyndan iki esse köp talyp agyr ýaralandı.

Şeýlelikde taliban häkimiyetiniň astynda agyr tramwany başdan geçiren hazareý kowçumy ýene bir gezek agyr sarsgyna düşdi.

Wepat bolanlaryň köpüsü jemgyýetiň geljegi saýylýan juwan ýaşly (18-19 ýaşlarynda) ýaş oglan-gyzlardy.

Geň görmeli, soňky aýlarda hazareýlere garşıy bolýan her terakty özünüň amala aşyrýandygyny aýdýan DAİŞ-iň Horasan şahasynadan bu gezek ses çykanok. Kabula belet ýerli žurnalistler bu gezekki terakty Talibanyň «Hakkani» şahasynyň amala aşyran bolmagynyň mümkünligini aýdýarlar.

Owganystanda puştun däl demirgazykly toparlaryň arasynda

Talibanyň sistematiki hüjümlerine iň köp uçraýan etniki topar hazareýler bolsa gerek.

Diňe soňky bir ýyllyk taliban häkimiýeti döwründe Kabuldaky we beýleki şäherlerdäki edaradyr guramalar (metjitler, medreseler, kurs merkezleri, mekdepler we ş.m.) sistematiki ýagdaýda bombaly hüjümleriň nyşanasyna mündi.

Taliban hökümeti bu hüjümleriň garşysynda göz üçin berýän beýanatlaryndan we gözboýagylykly ýazgarmalaryndan başga hiç zat etmedi, geljekde bolup biläýjek hüjümleriň öñünü almak üçinem hiç zat edenok.

Öz häkimiýet başyna gelen döwründe hazareýlere garşıy bolýan agressiýalara sesini çykarmaryk Taliban 20 ýyllyk respublika döwründe-de owgan geografiýasynyň kyn şertlerini güne garalyp giden yüz-gözlerinde we yüzleriniň ýygyrtlarynda göterýän bu ejiz halky pursat tapan wagty gyrdy, ýok etdi.



2021-nji ýylyň başında, ýagny Talibanyň Kabula girmeginden birnäçe aý öñ Kabulda hazareýlere degişli mekdebiň öñünde okuwçylaryň sapakdan çykýan wagtynda bolan bombaly teraktda 10-15 ýaş aralygyndaky 90 okuwçynyň ömür tanapy üzülipdi.

Mekdebi öni dört ýana sowrulan jesetlerden ýaña gassaphanany ýada salýardy.

Bütin dünýäniň näletlän bu ganly teraktyny Taliban amala aşyrandygyny aýtsa-da, iki puştun lideri – öñki we soňky prezidentler Aşraf Gani we Hamid Karzaý ganojak topara terrorçy diýmäge bogunlary ysmady hem-de hadysany gözboýagylykly sözler bilen başdan sowmaga dyrjaşypdy.

Ýogsa-da, Talibanyň hazareýlere bolan şeýlekinten çuň ýigrenji

nirden gelip çykýar?

Taliban we DAIŞ ynanjynda shaýy ynanjy yslamy bozýan yrga ynanç, muňa uýyanlar-da kapyrlardan has howply duşman saýylýar.

Aýratynam, hazareýleriň owgan jihady, taliban agalygy döwdünde shaýy Eýran tarapyndan goldanmagy, toparlanmagy we ideologik taýýarlykdan geçirilmegi, olary kese ýerlileriň aýakçylygyny edýän içki duşman hökmünde sypatlandyran taliban ynanjyny pugtalandyrdy.

Hazareý jemgyýeti respublika döwründe Kabulda Eýran goldawly birnäçe ýokary okuw jaýyny we metjidini gurupdy. Kum şäherinde Ymam Homeýniniň syýasy-ideologik shaýy täliminden geçen hazareý mollalary-da akgynly eýran-pars aksentleri hem-de eýran mollalaryny ýatladýan akly-garaly selle-saryklary bilen ünsi çekýärdiler.

Hazareýlerdäki bu medeni-ideologik üýtgeşme we saýrylaşma Owganystandaky beýleki etniki toparlaryňam ünsünü çekmäge başlady. Hazareý mollalarynyň eýran tüýsli egin-eşiklerini we parşa aksentlerini ilkibaşda ýadyrgady we halamady.

# HEZÂRELER HAZARALAR



Dr. Neslihan Durak

[kitapcy.ru](http://kitapcy.ru)

Her niçik-de bolsa, bu garşılyklar hiç wagtam Talibanyňky ýaly ýigrenje öwrülmändi. Hazareýler Eýranyň gözüne ilmek için we goldawyň dowam etmegi üçin ellerinden gelenini etdiler. Segseninji ýıllarda Owganystan sowet tanklarynyň astynda iňläp ýatyrka, Eýranda emigrant bolup ýasaýan hazareýler Homeýniniň gözüne ilmek üçin Saddam Hüseýniň garşysyna uruşmak üçin Yrak frontyna gidýärdiler. Eýran gazetleriň başky sahypalaryny olaryň görkezen «gahrymançylyk» hekaýatlary bezeýärdi. Emma hazareýler hernäçe çytraşsalar-da, Eýranyň Owganystandaky syýasy tamasyny ödäp bilmediler.

90-njy ýıllarda Talibanyň garşysynda durup bilmedik hazareýler respublika döwründe-de möhüm häkimiýet şärikdeşi hökmünde güýjün merkezinde ýer alandyklaryna garamazdan, Eýranyň

tamasyny ödäp bilmedi.

Lapykeçlige düşen Eýran goldaw bermegini bes etdi welin, hazareýler guk ýanlarynda täze bir hemayatkär we howandar tapdy. Hazareýleriň daşyndan tutunan bu gezekki howandary Türkiýeden başga hiç kim däldi.

Hazareýleriň türkleriň göwnüni awlamak üçin toslap tapan «hazareý türkleri» gipotezasy Ankara, Stambul ýaly şäherlerde çaltlyk bilen ýaýrady we oñlandy.

Şeydibem, 90-njy ýyllarda Talibanyň elinde ýesirlikdekä wepat bolan, owgan jihadynyň iň garaňky ýüzlerinden biri bolan hazareý serkerdesi Abdul Ali Mezari Türkiýedäki Owganystana bagışlanyp geçirilýän konferensiýalarda «beýik türk şehidi» diýip ýatlanmaga başlandy.

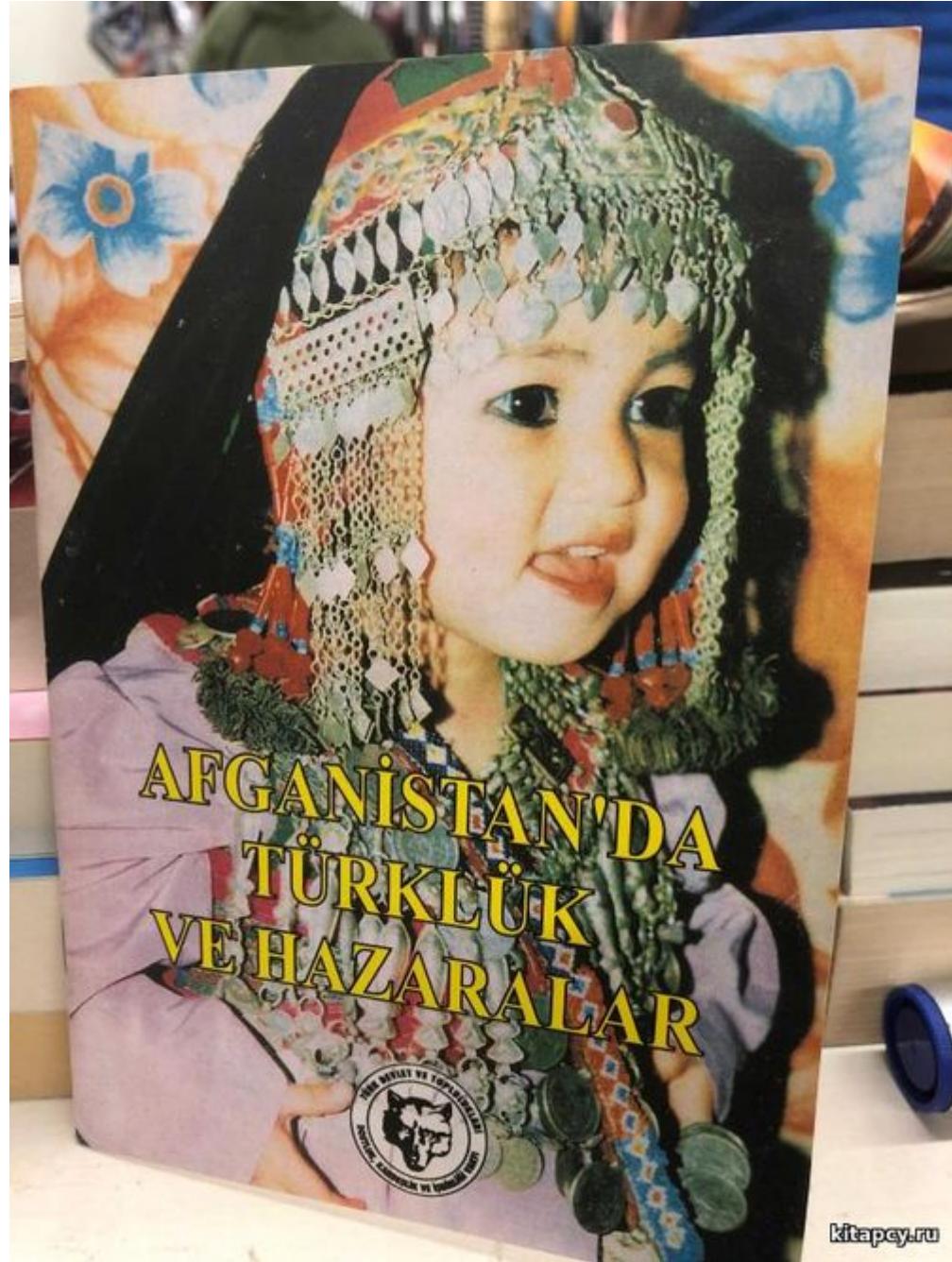
Edil ýöne şol wagtky duran ýerine görä reňkini üýtgedip bilyän hameleon ýaly baran ýurdunda jynsyny we milletini üýtgedip bilyän hazareýler özlerini Eýranda shaýy-pars, Türkýede türk ýa-da asly türki, Ýewropada bolsa ariýes hökmünde tanatmaga başlady. Munuň bilenem çäklenmän, Ýewropa we ABŞ-na gidensoň, dinlerini üýtgetmäge yöneldi.

Owganystanda onlarça etniki topar baram bolsa, owganlaryň arasynda daşary ýurda çykansoň dinini üýtgedýän ýeke-täk topar hazareýlerdir. Hristianlyga geçen ýeke täjige, puştuna ýa-da özbege duş gelip bilmersiňiz, emma men size dinini üýtgeden onlarça hazareýi sanap berip bilerin.

Elbetde, din we ynanç her kimiň öz şahsy meselesi. Meniň bärde ünsüñizi çekmek isleyän zadym – hazareýler üçin din, millet, millilik ýaly düşünjeleriň hiç zady aňlatmaýandygy.

Hazareýler özleriniň aýdyşy ýaly pars, türk ýa-da ariý milletinden däl bolýan bolsa, onda nämekä? Hazareýler pars-täjik medeniýetine we shaýy ynanjyna giren asly mongol halkdyr. Çingiz han Owganystanyň häzirki ýerleşen ýerlerini basyp alan wagy, şol ýerlerde müň adamlyk galalary gurupdy. Şol müň adamlyk galalar wagtyň geçmegi bilen «müň» manysyny berýän **Hazar** sözünden döredilen hazara, hazareý (münlük, münlük topar manysynda) görünüşinde aýdylmaga başlandy.

(Osmanly oýlap tapyjysy Hazarfen Çelebiniň lakaný-da hazar sözünden gelip çykýar we «müň bir ylymdan baş çykarýan kişi diýmegi aňladýar»).



[kitapcy.ru](http://kitapcy.ru)

Çingiz hanyň ölüminden 50-60 ýyla golaý wagt geçensoň, Orta Aziýadaky mongol taýpalary bolýan ýerlerine görä türkileşdiler ýa-da parslaşdylar.

Naýman, kereý, çagataý, barlas, goňrat ýaly mongol taýpalary özbekler, gazaklar, gyrgyzlar bilen garyşyp türkileşdi. Hazareý adyny alan Owganystandaky mongol goşun bölümleri-de täjikleşdiler.

Üns beriň, Orta Aziýadaky we Sibirdäki türki halklar biri-birlerine örän ýakyn dilde gürleyärler, şeýle-de sanlar, dil, agyz, burun, el-aýak ýaly esasy beden agzalarynyň atlary hem-de beýleki esasy sözler şo durşuna gaýtalanýar.

Munuň sebäbi olaryň hemmesiniň düýbüniň bir halkdan gelýänligindendir. A hazareýlerde bolsa bu sözleriň köpüsi

parsça.

Ýagny, beýleki türki halklar bilen hazareýleriň arasynda bir geografiki giňişligiň adamy bolmakdan gelip çykýan fiziki meňzeşlikden başga medeni taýdan hiç hili umumylyk ýok.

Hazareýleriň asly türki gelip çykyşly bolsa, onda hökman beýleki türki halklar bilen arasynda käbir meňzeşlikleri bolardy.

Ýalňş düşünilmesin: elbetde, bütin bularyň barsy Talibanyň hazareylere garşıy amala aşyran gandöküşligini hiç bir ýagdaýda hakly görkezip bilmez.

Ýene bir zat bar, olam – hazareýler shaýy ynanjynyň esasy prinsipi bolan takiýe däbine amal edýär. Takiýe – başa düşen agyr ýagdaýdan gutulmak, maddy ýa-da magnawy bähbit gazar mak, howply pursatlary başyňdan sowmak üçin bilgesleýin ýalan sözlemek, «artistlik» etmek we özüne hakykatdanam şeyledir öýtdürip ýasamakdyr.

Ýöne gynansak-da, bu çemeleşme olary howp-hatardan gorap bilenok.

Hazareýler nirä gidende-de, şol giden ýurdundaky halkdandygyny subut etjek bolup kösenip ýörmegiň deregine, «Hawa, biziň aslymyz mongol, emma wagtyň geçmegi bilen täjiklesip yslam dinine we medeniýetine giripdiris!» diýseler gowy bolar.

Hakykat şular ýaly ýonekeý we açyk-aýdyň görnüp durka, amerikan aýdymçysy Maýkl Jekson ýaly ömürboýy reňkiňi we aslyň üýtgetjek bolup ýörmegiň näme manysy barka?

Bilşiniň ýaly, Maýkl Jeksonam teniniň reňkini üýtgetmek üçin onlarça gezek operasiýa giripdi, emma näçe jan etse-de, «garayagyz aýdymçy» ýarlygyny özünden aýryp bilmändi.

Näme edeniňde-de, Günüň öňüni palçyk bilen suwap bolmaýar ahyryn!

Esedulla OGUZ,

Türkiýeli türkmen žurnalisti.

04.10.2022 ý. Publisistika